

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

Od srednjovjekovne do moderne komune

Petar Kropotkin

Petar Kropotkin

Od srednjovjekovne do moderne komune

1885

<http://www.anarhizam.hr/povijest/>

243-petar-kropotkin-od-srednjovjekovne-do-moderne-komune

S engleskoga prevela: Ana Štambuk

anarhisticka-biblioteka.net

1885

Čak i danas slobodna društva počinju brinuti o ogromnom rasponu ljudskih aktivnosti. Više nije dovoljno zadovoljiti samo znanstvene, književne ili umjetničke interese zbog kojih čovjek dokolice osniva udruženja. I više se nije dovoljno udruživati samo radi bavljenja klasnom borbom.

Bilo bi teško pronaći makar i jednu jedinu od mnogih i raznovrsnih manifestacija ljudske aktivnosti koja već ne bi bila zastupljena u slobodnim društvima i njihov broj se stalno širi s njihovim svakodnevnim prodorom u nova područja djelovanja, čak i u ona za koja se do sada mislilo da su predmet samo državne skrbi. Književnost, umjetnosti, znanosti, obrazovanje, trgovina, industrija, zanati, zabava, zdravstvo, muzeji, pothvati u udaljene krajeve, polarne ekspedicije, čak i teritorijalna obrana, pomoć ranjenicima, obrana od agresije i sami sudovi – sa svih strana na djelu vidimo privatnu inicijativu u obliku slobodnih društava. Ovo je karakteristična tendencija i obilježje druge polovine devetnaestoga stoljeća.

Bez prepreka i prepuštena sebi, i s ogromnim novim mogućnostima za razvoj, ova tendencija poslužit će kao temelj za društvo budućnosti. Društvena Komuna bit će organizirana preko slobodnih saveza i ovi savezi srušit će zidove i granice. Postojat će milijuni komuna, ne više teritorijalnih, već onih koje se pružaju preko rijeke, planinskih lanaca i oceana, da pojedince i narode razasute na sve četiri strane zemaljske kugle poveže u jednu jedinstvenu obitelj jednakih.

ći neprestanim trgovačkim vezama. Oni ne shvaćaju kakav je bio Srednji vijek, sa svojim zatvorenim gradovima i karavanama koje su polako štropotale neprohodnim putovima i koje su nadgledali vitezovi-razbojnici; oni previđaju kolanje ljudi, dobara, pošte, brzostava, ideja i osjećaja koji jure između naših gradova poput nepresušnih rijeka: oni nemaju jasnu predodžbu o razlici između tih dviju era koje nastoje usporediti.

Također, zar nemamo povijesni primjer koji nam dokazuje da se nagon za federiranjem već razvio u jednu od najhitnijih potreba čovječanstva? U Državi jednog dana, iz ovog ili onog razloga, samo treba doći do nereda, a mašinerija za tlačenje treba se pokolebati u svojem djelovanju, i slobodni savezi niknut će sami od sebe. Sjetimo se spontanih federacija naoružane buržoazije za vrijeme Velike revolucije. Sjetimo se federacija koje su spontano niknule u Španjolskoj i spasile neovisnost te zemlje kada je Napoleonova osvajačka vojska uzdrmala temelje države. Čim Država više nije u položaju da nametne prisilno jedinstvo, savez se pojavljuje sam, u skladu s prirodnim potrebama. Srušite Državu i na njezinim ruševinama niknut će federativno društvo, pravo, istinski jedinstveno, slobodno i pomoću te slobode rast će u solidarnosti.

No, ima još nešto. Za buržuja Srednjeg vijeka, Komuna je bila izolirana država jednostavno odvojena od ostalih svojim granicama. Za nas „Komuna” više nije teritorijalna aglomeracija, već je umjesto toga generički termin, sinonim za savez jednakih koji ne priznaje ni granice, niti zidove. Društvena Komuna vrlo brzo više neće biti jasno ograničena cjelina. Svaka grupa iz Komune nužno će se približiti drugim sličnim grupama iz drugih Komuna; one će se povezati i stvoriti federativne veze čvrste barem onoliko koliko su čvrste one koje ih vežu za njihove sugrađane i osnovat će Komunu interesa čiji će članovi biti razasuti po tisućama gradova i sela. Takav pojedinac će smatrati da su mu potrebe namirene tek onda kada se poveže s drugim pojedincima sličnih ukusa, koji žive u stotinama drugih komuna.

Kada kažemo da se socijalna revolucija treba dogoditi kroz oslobođenje Komuna, i da će Komune same, posve neovisne o državama i slobodne od državnog nadzora, revoluciji moći dati potreban kontekst i sredstva za njezino ostvarenje, predbacuje nam se da pokušavamo uskrnuti odavno nadmašen i istrošen društveni oblik. „Ali Komuna je” – kažu nam – „ostatak nekog drugog vremena! Kada nastojite srušiti Državu i zamijeniti je slobodnim Komunama, okrećete se prema prošlosti i vraćate nas natrag u visoki srednji vijek te među komunama opet potičete stare svađe i uništavate tijekom povijesti teško stečeno nacionalno jedinstvo!”

No, podvrgnimo ovu kritiku preispitivanju.

Prvo, primijetimo da svaka usporedba s prošlosti ima tek relativnu vrijednost. Doista, kada bi Komuna koju želimo zbilja bila tek povratak na srednjovjekovnu Komunu, zar ne bismo morali priznati da bi današnja Komuna jedva jedvice uspjela usvojiti isti onaj oblik koji je imala prije sedam stoljeća? Nije li očito da bi Komuna, da se ustanovi danas, u naše doba željeznice, telegrafa, kozmopolit-ske znanosti i potrage za čistom istinom, bila organizirana znatno drugačije nego u dvanaestom stoljeću i da bismo se našli pred posve novom pojavom, koja se nalazi u novim okolnostima i koja nužno ima potpuno drugačije posljedice?

Nadalje, naši neprijatelji, zagovaratelji Države u njezinim različitim pojavnim oblicima, trebali bi imati na umu da bismo im mogli uputiti isti prigovor.

I mi bismo njima mogli reći, i to s mnogo više razložnosti, da su oni ti čiji je pogled fiksiran na prošlost, budući da je Država tvorevina jednake starosti kao i Komuna. S jednom jedinom razlikom: dok Država u povijesti predstavlja negaciju sve slobode, apsolutizam i samovolju, uništavanje vlastitih podanika, stratište i mučenje, mi najbolje stranice koje nam povijest može ponuditi nalazimo upravo u oslobođenju Komuna i u pobuni naroda i Komuna protiv država. Naravno, da se trebamo otputiti u prošlost, ne bismo se vratili u doba Luja XI ili Luja XV, ili Katarine II, već radije u komune ili

republike Amalfi i Firenzu, u one Toulouse-a i Laon-a, Liege-a i Courtray-a, Augsburga i Nuremburga, Pskova i Novgoroda.

Stoga, nije stvar u rječkanju i sofizmima: važno je da bismo trebali proučiti, pomno analizirati i ne oponašati [one] koji nam zadovoljno govore: „Ali Komuna, to je Srednji vijek! I stoga osuđena je na propast!” – „Država je prošlost zapisanih zločina” – odgovorili bismo – „i zato još i više zavrjeđuje osudu!”

Između srednjovjekovne Komune i bilo koje koja bi danas mogla biti osnovana, i koja će vjerojatno uskoro biti osnovana, bit će mnogo ključnih razlika, čitav bezdan koji je otvorilo šest ili sedam stoljeća ljudskog razvoja i tegobnog iskustva. Pogledajmo one glavne.

Koji je osnovni cilj ove „konspiracije” ili „konfederacije” u koju su buržujci nekog grada ulazili u dvanaestom stoljeću? Cilj je bio osloboditi se vlastelina. Stanovnici, trgovci i zanatlije, udružili su se i prisegli da neće dozvoliti „baš nikome da učini nešto nažao bilom kojem od njih i da potom s njim postupa kao s robom”: Komuna je podigla oružani ustanak protiv svojih prijašnjih gospodara. „Komuna” – kaže jedan dvanaeststoljetni pisac kojega navodi Augustin Thierry – „nova je i prijezira vrijedna riječ, a evo što taj pojam znači: osobe obavezne da plaćaju namete, sada samo jednom godišnje vlastelinu donose rentu koju mu duguju. Počine li zločin, mogu se osloboditi plativši zakonom propisanu globu: a što se tiče poreza u novcu koji se obično nameće robovima, iz toga su posve izuzete.”

Prema tome, srednjovjekovna Komuna snažno se pobunila protiv vlastelina. Današnja Komuna nastojat će se osloboditi Države. Ovo je ključna razlika, budući da je, sjetite se, Država, koju predstavlja kralj, ta koja je, primijetivši kako su Komune nastojale uknjižiti svoju neovisnost o Gospodaru, poslala svoju vojsku da „kazni”, kao što kažu kronike, „drskost tih lijenčina koje su zbog Komune upriličile pobunu i prkosile kruni.”

Komuna sutrašnjice shvatit će da više ne može priznavati nekog nadređenoga, da iznad nje ne može biti ničega osim interesa Federacije, koje ona sama i u slozi s drugim Komunama slobodno pri-

ranje će se događati kroz usluge većih centara. Danas, dvije male susjedne općine često nemaju ništa što bi ih zbližilo: ono nešto poslova koje imaju vjerojatnije bi izazvalo svađu, nego uspostavilo veze solidarnosti. Ali obje već dijele isti veći centar s kojim su često u kontaktu i bez kojeg ne mogu preživjeti i kakvo god bilo njihovo parohijalno suparništvo, bit će prisiljene povezati se preko usluga većeg grada u koji idu u nabavu ili u koji odnose svoje proizvode: sve one bit će dio iste federacije, kako bi održale svoje trgovačke odnose s višom instancijom oko koje će se i okupljati.

Ovaj centar bez obzira na sve ne bi mogao steći mrsku prevlast nad okolnim komunama. Zahvaljujući beskrajnoj raznolikosti potreba industrije i trgovine, svi centri populacije već imaju nekoliko centara za koje su vezani, a s razvojem svojih potreba će se povezati i s drugim centrima koji mogu zadovoljiti njihove nove potrebe. Naše potrebe su toliko raznovrsne i toliko brzo izniču da ubrzo neće biti dovoljna jedna federacija da ih sve zadovolji. Komuna će stoga osjetiti potrebu za sklapanjem i drugih saveza i za ulaskom u još jednu federaciju. Dakle, za Komunu, članicu jedne grupe kojoj je svrha zadovoljenje potrebe za hranom, bit će nužno da pripada i drugoj grupi radi nabave predmeta koje treba, recimo, kovina, a onda i trećoj i četvrtoj grupi radi odjeće i predmeta potrebnih za zanate. Uzmite u ruke ekonomski atlas bilo koje zemlje i vidjet ćete da ekonomske granice ne postoje: područja u kojima se različiti proizvodi izrađuju i razmjenjuju međusobno se preklapaju, povezuju i križaju. Slično, federacije komuna, ako se nastave slobodno širiti, ubrzo će se ispreplesti, križati, i preklapati, i tako stvoriti čvrstu, „jedinственu i neraskidivu” mrežu posve drugačiju od onih državnih saveza koji su tek mehanički poput svežnja šiblja oko liktorove sjekire.

Stoga, ponovimo, oni koji nam kažu da će se Komune, jednom kada se riješe državnog nadzora, sukobiti i uništiti jedna drugu u bratoubilačkom ratovanju, previđaju jednu stvar: uske veze koje već postoje između različitih mjesta, zahvaljujući industrijskim i trgovačkim centrima, zahvaljujući broju tih centara, zahvaljuju-

Kako je to različito od udruženja koja bi se osnovala danas! Sićušna Komuna ne bi mogla preživjeti ni tjedan dana bez da je okolnosti ne tjeraju na sklapanje čvrstih saveza s industrijskim, trgovačkim i umjetničkim centrima itd., a ovi centri zauzvrat bi bili osjetljivi na potrebu za tim da širom otvore svoja vrata stanovnicima susjednih sela, obližnjih komuna i udaljenih gradova.

Da neki veliki grad sutra proglasi Komunu, ukine privatno vlasništvo unutar svojih granica i uvede pravi komunizam, što znači kolektivno uživanje u društvenom kapitalu, sredstvima za rad i proizvodima obavljenog rada, i da nije okružen neprijateljskim vojskama, za nekoliko dana bi se na tržnicu slili konvoji kola i dobavljači bi iskrcavali sirovine iz udaljenih luka: proizvodi gradske industrije bi, jednom kada se zadovolje potrebe gradskog stanovništva, odlazili na sve četiri strane zemaljske kugle u potrazi za kupcima: ljudi bi pristizali izvana i svi bi, seljaci, građani iz susjednih gradova, stranci, kući odnosili priče o čarobnom životu slobodnoga grada u kojem svi rade, u kojem više nema ni siromašnih, niti potlačenih, u kojem svi uživaju u plodovima svojega rada, bez da itko polaže pravo na lavovski dio. Ne treba se bojati izolacije: ako komunisti u Sjedinjenim Državama i imaju poteškoća u svojoj zajednici, to nema veze s izolacijom, već prije s upletanjem okolnog buržuskog svijeta u komunalne poslove.

Činjenica je da su trgovina i zanati danas, odbacivši granice, srušili i zidove starih gradova. Već su uspostavili koheziju koja je nedostajala u Srednjem vijeku. Sva nastanjena područja zapadne Europe tako su blisko povezana jedna s drugima da je za sve njih izolacija postala nemoguća: nema nijednog sela koje se nalazi na planinskim vrhuncima, a da nema svoj industrijski i trgovački centar prema kojem teži i s kojim više ne može raskinuti veze.

Razvoj velikih industrijskih središta učinio je još više.

Parohijalni mentalitet bi čak i danas mogao izazvati dosta trzavica između dvije susjedne komune, spriječiti njihovo savezništvo i čak potaknuti bratoubilački sukob. Ali premda takve svađe doista mogu spriječiti izravno federiranje ovih dviju komuna, to federir-

hvaća. Ona zna da ne može biti polovičnih rješenja: ili će Komuna biti apsolutno slobodna osnovati ustanove kakve želi i provesti sve reforme i revolucije za koje procijeni da su neophodne, ili će ostati ono što je bila do danas, puka podružnica države, za nju prikovana u svakom svojem potezu, zauvijek na ivici sukoba s Državom i sigurna da će joj popustiti u svakom sljedećem sukobu. Ona zna da mora uništiti Državu i zamijeniti je Federacijom i u skladu s tim će djelovati. I više od toga, za to će imati i sredstva. Danas zastavu komunalne pobune ne razvijaju više samo mali gradovi. Tu istu zastavu razvijaju Pariz, Lyon, Marseilles, Kartagena, a uskoro će i svi veliki gradovi. A to je presudna razlika.

Je li se srednjovjekovna Komuna, oslobodivši se Gospodara, oslobodila i bogate buržoazije koja je trgovinom i kapitalom nagomilala privatna bogatstva unutar gradova? Nipošto! Jednom kada je razorio kule svojeg vlastelina, stanovnik grada ubrzo je unutar Komune posvjedočio usponu bogatih trgovaca odlučnih da slome njegov otpor, i domaća povijest srednjovjekovnih Komuna je povijest ogorčene borbe između bogatih i siromašnih, borbe koja se neizbježno okončala kraljevom intervencijom. Sa sve većim širenjem aristokracije u okrilju Komune, narod, ranije rob izvanjskog gospodara, a sada rob bogatog vlastelina, shvatio je da se Komunu više ne isplati braniti: napustio je bedeme koje je podigao da bi osvojio svoju slobodu i koji su, kao posljedica vladavine pojedinaca, postali bulevari novog ropstva. Bez ičega što bi mogao izgubiti, narod je ostavio bogate trgovce da se sami pobrinu za svoju obranu, i ovi posljednji doživjeli su poraz; uškopljeni luksuzom i porocima, bez potpore naroda, ubrzo su bili prisiljeni popustiti naredbama kraljevih glasnika i predati ključeve svojih gradova. U drugim komunama, sami su bogataši otvarali vrata svojih gradova vojskama careva, kraljeva ili vojvoda, da bi preduhitрили osvetu naroda koja im je visjela nad glavama.

Ali, neće li prvenstvena zadaća devetnaeststoljetne Komune biti likvidacija takvih društvenih nejednakosti? Prisivljanje čitavog društvenog kapitala koji je nagomilan unutar njezinih granica i nje-

govo stavljanje na raspolaganje onima koji ga žele upotrijebiti za proizvodnju i doprinijeti sveopćem blagostanju? Neće li njezina prva misao biti da uništi moć kapitala i zauvijek isključi svaku šansu za uspon aristokracije koja je donijela pad srednjovjekovne komune? Hoće li biskupa i redovnika pogrešno shvatiti kao saveznike? Napokon, hoće li oponašati prethodnike koji su Komunu smatrali tek stvaranjem Države unutar Države? Koji se, ukinuvši moć vlastelina ili kralja, nisu mogli dosjetiti ničega boljeg od ponovnog ustanovljenja iste takve moći, sve do najsitnijeg detalja, uz zaborav da je ta moć, premda ograničena na gradske zidine, svejedno zadržala sve poroke svoje prethodnice? Hoće li proleter i našeg stoljeća oponašati one firentince koji su, ukinuvši plemićima titule ili ih prisilivši da ih nose poput sramotnog biljega, istovremeno dopustili stvaranje nove aristokracije, aristokracije imetka? Na kraju, hoće li napraviti isto što i oni zanatlije koji su, po dolasku u gradsku vijećnicu, pobožno oponašali svoje prethodnike i ponovno osnovali čitavu hijerarhiju moći koju su tek nedavno zbacili? Hoće li promijeniti samo osoblje, a institucije ostaviti netaknutima?

Naravno da ne. Poučena iskustvom, devetnaeststoljetna Komuna napraviti će bolje. Bit će komuna ne samo po imenu. Neće biti tek komunalistička, nego komunistička: politički revolucionarna, revolucionarna će biti i u pitanjima proizvodnje i razmjene. Neće srušiti Državu samo zato da bi je obnovila, i mnoge komune će, poučene primjerom, znati ukinuti zastupničku vladavinu, plašeći se prenošenja svojeg suvereniteta na slučajnost glasačke kabine.

Kada je jednom zbacila jaram vlastelina, je li srednjovjekovna komuna zadala udarac izvoru njegove moći? Je li pokušala priskočiti u pomoć seoskom stanovništvu koje ju je okruživalo i, opskrbljena oružjem koje seoski robovi nisu imali, je li pokušala to oružje staviti na raspolaganje nesretnicima koje je toliko oholo promatrala s vrha svojih zidina? Daleko od toga! Vođena posve sebičnim osjećajima, srednjovjekovna Komuna povukla se u svoje zidine. Nije li toliko mnogo puta ljubomorno zatvorila svoja vrata i podigla svoje pokretne mostove protiv robova koji su se oko nje sjatili u potrazi

za utočištem, i prepustila ih pokolju vlastelina, dok je to pasivno promatrala, s udaljenosti dometa puške? Ponosna na svoje slobode, nije ih namjeravala proširiti na one koji su zapomagali izvana. Cijena koju su mnoge komune platile za svoju neovisnost bila je održanje ropstva njihovih bližnjih. Međutim, nije li i u interesu krupnih buržuja komune bilo da robovi s ravnice ostanu vezani za zemlju, bez poznavanja industrije i trgovine, i dalje prisiljeni uteći se gradu za svoje zalihe željeza, metala i industrijskih proizvoda? Kad god je zanatlija pomislio na to da ispruži ruku preko zidova koji ga razdvajaju od robova, čime se mogao obraniti od želja buržuja koja su bili moćniji i imali monopol nad umijećem ratovanja te od neosjetljivih plaćenika u njihovom najmu?

A sada kakva razlika: bi li pobjednička Pariška komuna uspjela sebi podariti manje ili više slobodne općinske institucije? Pariški proletarijat koji kida svoje okove dao bi znak za socijalnu revoluciju, najprije u Parizu, a onda i u seoskim komunama. Pariška komuna je, bez obzira na to što se očajnički borila za opstanak, svejedno rekla seljacima: Prisvojite zemlju, svu zemlju! Ne bi ostala na riječima, i ako treba, njezini hrabri sinovi bi odnijeli svoje oružje u nadaleko rasprostranjena sela da pomognu seljaku u njegovoj revoluciji: da istjera kradljivce zemlje, da prisvoji zemlju kako bi je stavio na raspolaganje svima koji to žele i znaju žeti njezine obilne plodove. Srednjovjekovna Komuna htjela se povući u svoje zidine: devetnaeststoljetna se hoće proširiti, postati univerzalna. Ona je komunalne povlastice zamijenila ljudskom solidarnošću.

Srednjovjekovna komuna mogla se skloniti u svoje zidine i do neke se mjere odvojiti od svojih susjeda. Kad god je ulazila u poslove s drugim komunama, ti poslovi su većinom bili ograničeni na sporazume o obrani gradskih prava od vlastele, ili na solidarne dogovore o uzajamnoj zaštiti građana komune na dugim putovanjima. A kada su među gradovima sklopljeni pravi savezi, kao u Lombardiji, Španjolskoj i Belgiji, ovi savezi bili su daleko od homogenih i previše krhki zbog razlika u povlasticama te bi se ubrzo rascjepkali na izolirane grupe ili bi podlegli agresiji susjednih država.